

„Ha én főnök lennék, bizonyos szint fölött nem süllyednék bizonyos szint alá.”

Esterházy Péter: Termelési-regény

Alkalmazott pszichológia az intézményes nevelésben

.

Dr. József István

Irodalom:

- Mészáros A. (2004, szerk): Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- N. Kollár K.-Szabó É. (2004, szerk.): Pszichológia pedagógusoknak, Osiris Kiadó, Budapest
- Ranschburg J. (2010): Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Tari A. (2017): Bátor generációk, Tercia Kiadó,
- Vajda Zs.-Kósa É. (2005): Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Budapest

A szocializáció

Beleszületünk egy emberek alkotta életformába – születéstől kezdve aktívan sajátítjuk el a környezetet.

Egész életen át tartó folyamat.

- Az a befolyásolási folyamat, melyben a szocializáló fél (szülő és pedagógus) megtanítja a társadalom, a kisebb közösség értékeit és normáit a gyerekeknek (Hetherington és Morris 1978).
- A társadalomba való beilleszkedés folyamata, amelynek során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat. (Buda 1974)
- Az az interakciós folyamat, amelynek révén a személy viselkedése úgy módosul, hogy megfeleljen a csoport tagjai által vele szemben támasztott elvárásoknak (Maslow).

Szemléleti változások:

1. A szocializációs folyamat interaktív – a szocializáció „tárgya” maga is aktív résztvevője és/vagy befolyásolója a folyamatnak
2. A szocializációnak keretet adó környezet értelmezésének megváltozása – tágabb értelem

A szocializáció lényegét tekintve egy tanulási folyamat, a tanulás **szociális formája** (kizárólag szociálisan befolyásolt tanuláson alapuló események – személyekkel való kapcsolat révén jön létre):

A tanulási folyamat (a szocializáció) nem standard sémák szerint megy végbe és nem a nagybetűs társadalomban, hanem az egyén meghatározott társadalmi közegében, az ott élő emberek kölcsönös egymásra hatásán alapuló késztetések alapján.

Az egyén egyrészt formálódik, de ő is **közvetítővé (ágens)** válik, vagyis ő is tevékeny részese, közreműködője a környezetének alakításának.

A szociális tanulás közvetítői

Legfontosabb közvetítők a család, az óvoda, az iskola és a munkahely - egyéb (barátok, sportkörök, vallási közösségek stb.)

A szocializáció üteme felgyorsul, amint új közegbe kerülünk – mivel újabb elvárások keletkeznek.

Az életkor előrehaladásával az ágensek is változnak:

- anya
- apa és a többi családtag
- pedagógusok (óvoda, iskola)
- kortárs csoport(ok) – átpártolás – szociális tér kiteljesedése
- felnőttkor – újabb elvárások – módosulnak a korábban kialakult attitűdök, szerepek, normák, szokások

A szociális tanulás

Az a folyamat, amely által az egyén olyan tudásra, képességre és állapotra tesz szert, amely alkalmassá teszi őt arra, hogy a különböző csoportoknak és a társadalomnak hasznos tagjává váljék (**Brim**).

Nem különülnek el élesen egymástól, egymásra épülnek, együttesen alakítják, formálják a személyiséget.

Formái

- 1. Utánzás (imitáció)** – legelemibb forma – nem tudatos/spontán
Az észlelt viselkedési módok, cselekvések **megfigyelése, lemásolt követése**
- 2. Modellkövetés** – magasabb szintű – az is **fontossá válik, hogy kit utánzunk** – a modell változik - a modell lehet szimbolikus is

3. Azonosulás (identifikáció) – értelmi elfogadáson és tudatos követésen alapul

A szándékosan vagy spontán választott modelltől átvett viselkedési minták a **személyiségbe beépülve** annak részévé válnak.

A hangsúly nem az átvett viselkedésen, hanem a modellel való **kapcsolat fenntartásán** van.

4. Belsővé tétel (interiorizáció) – a legmagasabb szint

Itt a **modell már nem játszik fontos szerepet**. A viselkedésformák vagy értékek átvétele azért történik, mert az egybevág az egyén saját értékrendszerével.

Az átvett érték, viselkedésforma, vélemény, stb. **függetlenedik a forrástól**, és szervesen beépül a személyiségbe, azaz belsővé válik.

A fejlett társadalmakban a szocializációs szinterek száma végtelen. A nevelés szempontjából legfontosabb szinterek a család és az iskola, a kortárs csoport és a munkahely.

1. Elsődleges szocializáció szintere - családi szocializáció

A családi szocializáció elsődleges, mert a

- legkorábbi életszakasztól kezdve hat a fejlődő egyénre, és
- érzelmi kötelékei, kapcsolatainak erőssége, hosszan tartó hatása alapvető érzelmi és viselkedési modelleket és a személyiségbe.

Különbség 0-7 éves korig, illetve 7 éves kor után!

Bölcsőde, óvoda!!!

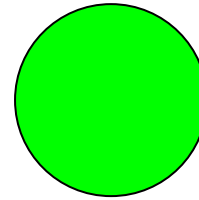
Két fajta hatás:

- rejtett, spontán megnyilvánuló, szándéktalanul is közvetített, természetes életviszonyaiban gyökerező hatások
- tudatosan irányított és közvetített nevelési hatások

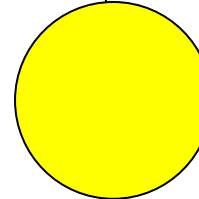

Résztevők:

felnőtt
szülő

gyerek

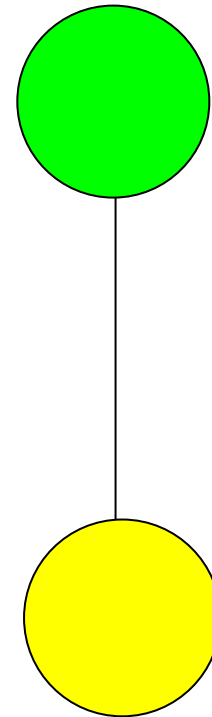

Jellemzői:

- két szereplő
- **alá – fölé** rendeltség (mindig!)
- **aszimmetrikus** kommunikáció
- kb. 6 éves korig a gyermeknek nagyon fontos a felnőtt jelenléte
(az **átpártolás** még nem zajlott le)
- interakciók **spontának** és **intimek**

Fő tevékenységi forma a játék.

A család szocializációs funkciói:

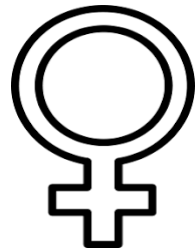
- **Gondozás, biológiai feltételek** biztosítása (életben maradás és fejlődés)
- **Biztonságérzet** megteremtése, a személyiségfejlődés alapjainak lerakása
- **Családi interakciók** biztosítása (verbális és metakommunikáció), a beszéd megtanítása - az első interakciós tér biztosítása
- **Modellnyújtás** - általános értékek és normák, magatartási és szerepminták közvetítése
- Énkép, éntudat és identitás formálása, énídeál kialakítása
- **Családtagok egymáshoz viszonyulása** → itt alapozódnak meg a családi, nemi szerepek és társadalmi szerepek

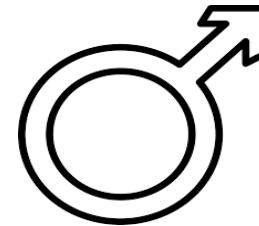
A szocializáció folyamatában az egyed, újszülött korától kezdődően, **főként tudattalanul** veszi át a környezete által nagyrészt nem tudatosan nyújtott érzelmi-indulati hatásokat.

„**Beprogramozás**” - életkori, nemi, társadalmi viselkedésmódok, szerepek, primer értéke.

Szülők minta és érték adása - „24” órás hatás

anya feleség nő

apa férj férfi

A család „**kettős vezetésű**” kiscsoport (**Ranschburg**)

Apa – instrumentális vezető

Anya – expresszív – emotív vezető – De mi van a XXI. században?

Családdinamika

Minden család jól, kevésbé jól, vagy rosszul működő **önszabályozó rendszer**:

- a társadalmi normák közül **szelektálja** azokat, amelyek a családban érvényes egyedi szabályrendszerre válnak (szerepek, érzelmek kifejezése, konfliktus feldolgozási módok, stb.)
- rejtett és kimondott szabályok → a **dinamikus egyensúly** fenntartását hivatott szolgálni (**homeosztázis** - azonos állapotra törekvés)
- a rendszer bármely elemének (családtag) változása a rendszer változását vonja maga után.

2. Másodlagos szocializáció színtere

Bölcsődei, óvodai, iskolai és kortársi szocializáció

Iskolai szocializáció – vitatott a társas-érzelmi felelőssége, mert egyrészt ez egybeesik a családdal, másrészt ez a **feladata az oktatás rovására mehet.**

Beilleszkedés – iskolai kortárs csoportok – szociális megerősítés

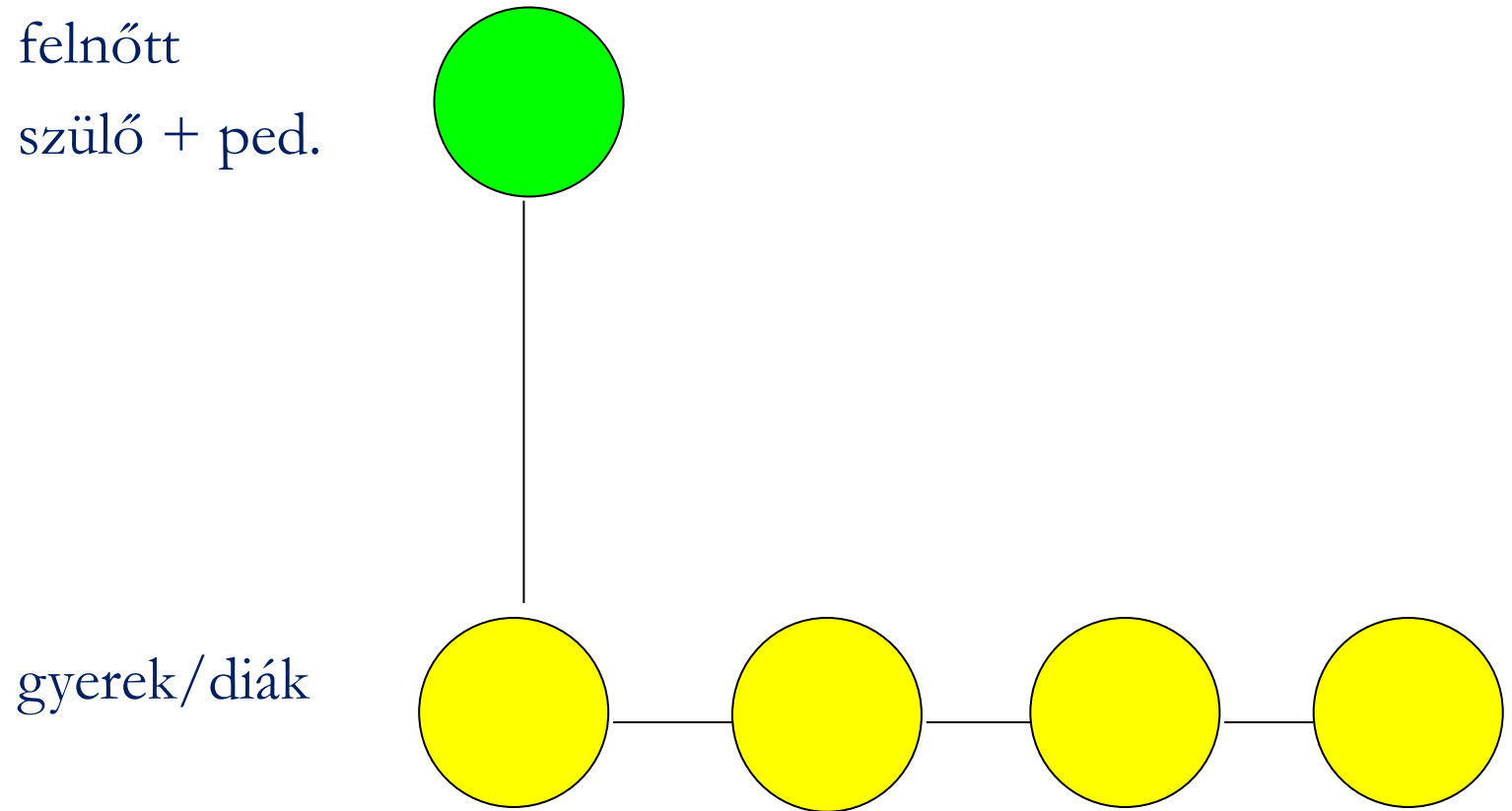
Kortársi szocializáció – a kortárs csoport jelentősége az **átpártolás** után válik fontossá.

Csoporthoz tartozás erősebb igény, mint a felnőtthez tartozás.

Az iskola „rejtett tantervének” is forrása – megtanít olyan iskolai viselkedésre, tanulmányi munkára, amit a csoportja elfogad és elismer.

Résztevők:

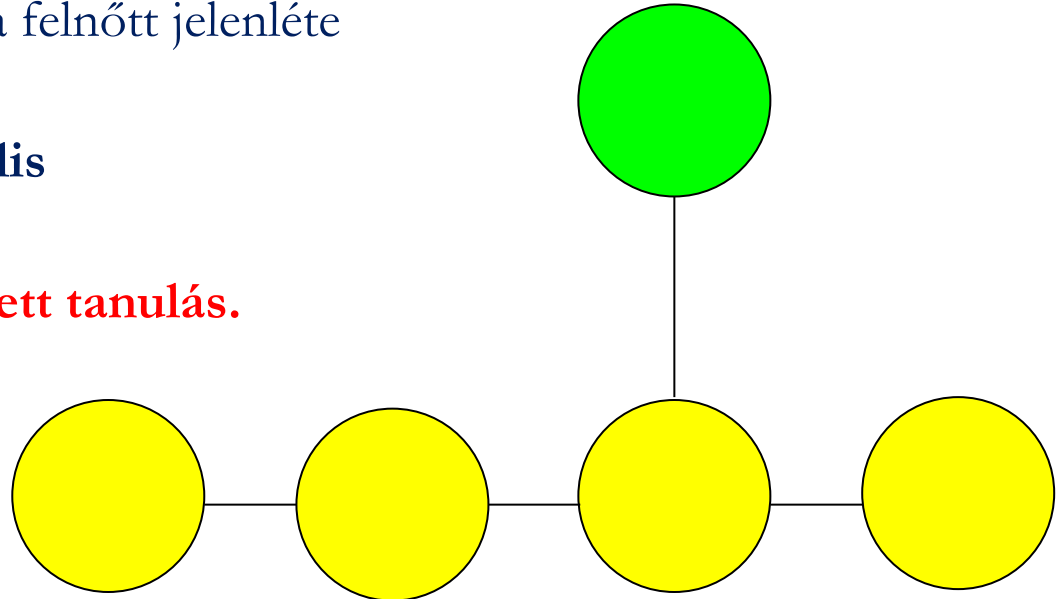

Jellemzői:

- **több** szereplő
- nagyobb csoportok
- **alá – fölé** rendeltség (mindig!) a felnőttekkel
- **mellérendeltség** a kortárs csoporttal
- **aszimmetrikus** kommunikáció a felnőttekkel
- **szimmetrikus** kommunikáció a kortárs csoporttal
- a gyermeknek már nem fontos a felnőtt jelenléte (az átpártolás lezajlott)
- tanár-diák szerepviszony **formális**

Fő tevékenységi forma a szervezett tanulás.

3. Harmadlagos szocializáció színtere

Munkahelyi szocializáció

Pályaszocializáció

Az egyén belép a szakma képviselőinek sorába, majd egyre magasabb szinten látja el szakmai szerepét.

Kulcsfogalmak:

- a választott pálya iránti elköteleződés
- tanulmányokat kísérő, vagy követő gyakorlatok sikeressége
- szakmai attitűd
- személyiség
- nem
- elképzelt pályáív

Totális intézmények.

Hatékonyság a szocializációban

A befolyásoló forrásai (Zétényi)

- **kényszerítő erő** – a pedagógus képes büntetni
- **jutalmazó erő** – a pedagógus képes jutalmazni

E két erő használata feltételezi, hogy a pedagógus/nevelő **folyamatosan** figyeli a gyerek viselkedését, hogy arra **megfelelő választ** adjon.

- **legitim erő** – a gyermeknek az a hite, hogy a pedagógusnak **joga van** a befolyásolásra és neki kötelessége az engedelmesség
- **vonatkoztatási erő** – a gyermek **azonosul** a pedagógussal (vagy vele hasonlóságot érez), aki így vonatkoztatási keretet ad számára, és a pedagógussal hasonló attitűdök, vélemények, értékek megléte megelégedettséggel töltik el
- **szakértő erő** – a gyermek úgy véli, hogy a pedagógusnak **megfelelő ismeretei** és **hozzaértése** van ahhoz, hogy befolyásolhatja őt

A szocializáció folyamatai:

- **közvetlen tanítás – szóbeli utasításra** teljesít – dicséret/büntetés
- **jutalmazás és büntetés – viselkedés utáni** megerősítés
amikor lehetséges, a negatív viselkedést ne vegyük észre (ignorálja), s így elkerülhető a büntetés káros hatásai
- **megfigyeléses tanulás – modellek** utánzása

A modellkiválasztás lehetséges okai

- **büntetéstől való félelem** - azonosulás az agresszorral
- **másodlagos megerősítés** – a modell gondozza/jutalmazza az egyént
- **félelem** a szeretet elvesztésétől
- **vikariáló megerősítés** – a modell részesül jutalomban az egyén által megfigyelt helyzetben
- **státusirigység** – a modell jutalmak birtoklója
- **szociális dominancia** – a modell kompetens
- **hasonlóság** – a modellnek az egyénhez hasonló tulajdonságai vannak

Összegezve

- a modellkiválasztás okai és a szociális erő típusai sok hasonlóságot mutatnak.
- a szocializációban tehát leginkább a **jutalmazás**, a **büntetés**, a **hasonlóság**, a **kompetencia** és a **státus** játszik szerepet

Bandura (1976) szerint a megtanult dolgok jelentős részét utánzással és modellkövetéssel sajátítjuk el – a tanulás társas helyzetek kontextusában jön létre. (pl.: sí, nyelv)

A modellezés útján megtanulható viselkedések száma végtelen.

Negatív viselkedés is tanulható. (pl.: agresszió, előítélet)

Verbális kódolás (Sprinthall, 1978) – a tanuló le tudja írni a viselkedést szavakkal – ez lehetővé teszi a belső ismétlést.

A pedagógus a legfontosabb modell lehet a gyerekeknek a szülő mellett. A pedagógus lehetőséget ad a gyerekeknek a tanulásra azzal amit mond és azzal, amit tesz.

A befolyásolás kétirányú modellje

A szocializációban a gyerek **nem passzív résztvevő** – genetikailag meghatározott temperamentum jellemzők (aktivitás, szociabilitás, új helyzetekhez való alkalmazkodás, ingerelhetőség stb.)

- **jó illeszkedés elmélete (Hetherington-Morris, 1978)**

könnyebb az alkalmazkodás, ha a pedagógus – gyermek szükségletei jellemzően összeegyeztethetőek

- **a gyerek fejlődési készenléte (Turner, 1981)**

nem lehet olyat megtanítani, amire még nem érett a gyermek (pl.: a formális gondolkodás kialakulása előtt nem tud a gyerek hipotetikusan gondolkodni)

A szociális befolyásolás folyamatai

A szociális befolyásolás az egyént és értelmi világát érő hatások a társakkal (itt a pedagógus/nevelő) való személyes érintkezésben **(Kelman, 1973)**

Út a külső alkalmazkodástól a belső elfogadásig:

behódolás – azonosulás – belsővé tétel

Behódolás – a gyerek jutalomért, illetve a büntetés elkerülése miatt viselkedik az elvárásoknak megfelelően, de csak akkor, ha a pedagógus/nevelő jelen van, vagy nagy valószínűséggel tudomást szerez róla.

Azonosulás – tudatos vagy nem tudatos – részét képezi önmagáról alkotott képének – a viselkedést elfogadja

Belsővé tétel – a pedagógus/nevelő által közvetített értékek a gyerek saját értékrendjébe beépülnek, függetlenné válnak a forrástól. Megszegése lelkiismeretfurdalást, büntudatot okoz.

A szintek egy gyereknél egyszerre is előfordulhatnak, különböző értékek, attitűdök mentén.

Nem biztos, hogy a közvetítő összes értéke interiorizálódik, lehet, hogy némelyiket csak a behódolás szintjén követi.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

www.jozsefistvan.hu

Dr. József István PhD okl. szakpszichológus